

POHJOISMAINEN AIKUISKASVATUS JA EUROOPAN YHDENTYMISKEHITYS

Kirjoittaja peilaa pohjoismaisen kansansivistystyön -ennen muuta kansanopistojen — arvomaailmaa muuttuvan Euroopan kehitystrendejä vasten. Syvältä pohjoismaisesta demokratiakäsitteestä juurimehunsä imevä vapaa sivistystyö on Euroopan muuttuessa uudella tavalla etsikkoaikansa edessä.

Tanskan pääministeri Poul Schlüter piti vuonna 1988 visionäärisen puheen Lontoossa. Siinä hän tuo esille kaksi voimakasta Euroopan tulevien vuosikymmenien kehitystä määräävää tendenssiä. Toinen niistä on kansallisvaltion heikentyminen, toinen siirtyminen tietoyhteiskuntaan. Kuten amerikkalainen yhteiskunta-analyttikko Alvin Toffler kirjassaan Kolmas aalto, myös Poul Schlüter näkee tämän yhtenä ja samana prosessina. Kansallisvaltio on teollisuusyhteiskunnan kaksonen ja sopii kuin hansikas teolliselle teknologialle. Tietoteknologia vaatii vuorostaan toisenlaisen kansallisvaltion kuin tuntemamme Länsi-Euroopan teollisen kauden valtio. Poul Schlüterin mielestä Euroopan Yhteisö on välttämätön ja looginen vastaus Länsi-Euroopan maiden teknologisiin ja taloudellisiin haasteisiin.

Samasta vuodesta, jolloin Poul Schlüter julisti kansallisvaltion kuolleeksi, tuli vuosi, jolloin kansalliset tunteet nousivat suurpolitiikan valtakelijöiksi.

Vuoden 1988 Jugoslavian vierailun yhteydessä Gorbatschov sanoi, että "etniset ja kulttuuriin liittyvät" kysymykset on katastrofaaliseen tapaan jätetty huomiotta ja muodostavat tänään Neuvostoliiton suurimmat haasteet. Myöhempi kehitys on osoittanut hänen olevan täysin oikeassa. Virossa, Latviassa, Liettuassa, Armeniassa, Azerbaidzanissa, Ukrainassa, Kosovossa, Serbiassa, Kroatiassa ja monessa muussa, Lännessä välillä melkein unohdetussa paikassa ovat kansallistunteet nousseet pinnalle. Ja ne myös sijoittavat etniset ja kulttuuriset, kansalliset ja kansaiset kysymykset poliittisen päiväjärjestyksen tärkeimmiksi

asioiksi. Ratkaisematon perustuslakikiista monien neuvostotasavaltojen, mm. Liettuan kanssa osoittaa, että glasnostin kehittäminen edellyttää näkemystä siitä, miten kansalliset kysymykset voidaan ratkaista.

Kansallisvaltion aseman heikentyminen Länsi-Euroopassa ja kansallisten tunteiden vahvistuminen Neuvostoliitossa sekä Itä- ja Keski-Euroopassa johtavat helposti päätelmään, että olisi kysymys kahdesta täysin vastakkaisesta kehityssuunnasta ja että Idässä liittoutumat hajoavat, kun taas Lännessä niitä luodaan ja kehitetään. Mutta onko ilman muuta niin, että kansallisvaltioiden jatkuva heikentyminen voi johtaa vain ylikansallisiin liittoihin kuten esimerkiksi Länsi-Euroopan EY?

Ei välttämättä. Mahdollisuuksia on myös ääri-alueiden vahvistamiseen ja alueellistamiseen. Vanhat kansat kuten bretonit, normannit, elsassilaiset, korsikalaiset, baskit, walesilaiset, skotit, iirit jne. voivat saada uusia mahdollisuuksia nostaa arvoansa. Ehkäpä "piilotettu Eurooppakin" saa nyt vaikuttamismahdollisuutensa, kun taas perinteellinen kansallisvaltio — jonka historia on vain noin 200 vuotta — jää vähemmän merkitykselliseksi. Ja ehkä juuri "high-tech" -teknologia, joka ei ole samassa määrin riippuvainen kansallisvaltion muotoisesta kollektiivista kuin teollisuusteknologia, antaa tähän kehitykseen suoranaisten tukensa.

Taistelu onkin nyt siitä, pitääkö meidän luoda keskitetty Eurooppa "eurojacobismin" muodossa pääkaupunkinaan Bryssel vaiko alueellistettu,

kulttuurin moniarvoisuuteen perustuva Eurooppa.

Euroopan kulttuurisien erilaisuuksien nouseminen pinnalle samanaikaisesti, kuin taloudellinen integraatiokehitys jatkuu, sekä EY:ssä että kansainväliselläkin tasolla, osoittaa, ettei kysymys ole vain yhdestä Euroopan kehityskulusta. Sekä keskittämistä että hajottamisvoimia on liikellä.

Näyttää siltä, että seisomme sellaisen kauden kynnyksellä, missä uudet ”kansalliset” (nationale), ”kansaiset” (folkelige), ”etniset” ja ”kulttuuriset” tunteet saavat ratkaisevan osan sekä Idän että Lännen poliittisessa kehityksessä.

Kansalliset tunteet saattavat pysyä piilossa vuosikymmeniä, mutta ne joutuvat harvoin unohduksiin. Ne voivat esimerkiksi pulpahtaa pinnalle, kun kansainväliset aatteet tai yksittäiset imperialistiset voimat heikkenevät.

Euroopan uuden ajan historiaa leimaa traaginen kaksinaisuus kansallisten ja kansainvälisten aatteiden välillä.

Sosialistisessa liikkeessä on vahvasti korostettu kansainvälisyyttä. Marx ja Engels päättävät Kommunistisen manifestinsa kuuluisalla fanfaarilla: ”Kaikkien maiden proletaarit, yhtykää”, jolla he tarkoittavat, että koko maailman proletaarit ovat samankaltaisia. Tämä näkökanta on mm. johtanut kansallisiin ja etnisiin vähemmistöihin kohdistettuun väkivaltaiseen sortoon.

Samanaikaisesti historialliset ja nykyhetken tapahtumat osoittavat kansallisaatteen sisältävän myös valtavia hävitysvoimia. Natsismi on tähän asti kammottavin, mutta ei toki ainoa esimerkki siitä, mihin omien kansallisten piirteiden viljeleminen voi johtaa. Kansallisaatteen uskollinen seuralainen on kaiken vieraan ja erilaisen, kuten juutalaisten ja mustalaisten halveksuminen.

Sekä samankaltaisuutta korostava internationalismin aate että kansakunnan ainutlaatuisuutta painottava nationalismi ovat ideologioina varsin ongelmallisia. Nämä aatteet on usein nähty toistensa vastakohtina, mutta historialliset kokemukset viittaavat dualistiseen sukulaisuuteen niiden välillä. Kansainvälisyys ja kosmopoliittisuus synnyttävät kansainvälisyyden ja kosmopoliittisuuden. Tämän takia tarvitsemme lähestymistavan, joka pystyy hajottamaan tämän dualismin. Ja tällöin on Grundtvigin kansallisuusaaite (folkelighed) hyvin ajankohtainen.

Grundtvig oli tietoinen siitä, että hänen ajatuksensa kansaisuudesta saivat ravintoa Eurooppaa viime vuosisadalla leimanneesta kansallisesta

herätyksestä, joka jatkuu maailmanlaajuisena tämän vuosisadan yli.

Mutta Grundtvig erotti myös kansainvälisyyden universaalisuudesta, samoin kuin kansallisen (nationale) ja kansaisuuden (folkelige). Hän päinvastoin teki eron, joka nykypäivänä saa tärkeän merkityksen.

Grundtvigin mukaan vallitsee yksittäisen kansan erilaisuuden ja universaalisen merkityksen välillä vallitsee dialektinen — tai dialoginen — suhde. Hän uskoi, että voi — eikä pitäisi — raijata oikotietä yhteiseen ihmisyyteen syrjäyttämällä eri kansojen välisiä eroja. Jos tätä yritetään, siitä helposti seuraa epäinhimilliset olosuhteet. Ihmisyyden esiintyminen vain kansaisuuden hahmossa, sanoo Grundtvig.

Jokaisessa kansassa on osa universumin mahdollisuuksista. Ja vain kohtaamalla meistä eroavia muita ainutlaatuisia voimme päästä selvyyteen itsestämme. Muut tulevat meille näin ollen välttämättömiksi. Tarvitsemme tätä henkistä taitoa, jota Grundtvig kutsui kierrokseksi (kredsgang) päästäksemme selvyyteen itsestämme ja yhteisistä piirteistämme = kokonaisuudesta.

Grundtvigin mukaan jokainen kansa ilmentää ”ihmisluonteen pääsuuntaa”. Näemme aina elämän tietystä näkökulmasta. Tanskalaisena olemisen on tunnustettava tiettyä todellisuutensa, joka ei ole kuitenkaan koko todellisuus.

Grundtvigin määritelmät kansaisuudesta vastaavat Einsteinin vuonna 1905 muotoilemaa fyysiikan lakia. Tämä suhteellisuusteoria sanoo nimittäin, että tapamme kokea todellisuus riippuu perspektiivistä, siis siitä, mistä käsin todellisuutta tarkastelemme.

Mitään perspektiiviä ei voi ylentää ainoaksi oikeaksi, ei fysiikassa eikä kansan elämässä. Mutta antamalla erilaisten perspektiivien kohdata voidaan valottaa universaalisuutta.

Kansallisen identiteetin, kansaisen itsemääräämisoikeuden, isänmaanrakkauden, oman kielen ja oman lipun tarve tuntuu siis olevan universaalinen ehto.

Grundtvig teki näistä yleisistä inhimillisistä tarpeista kansanopiston lähtökohdan.

Kansanopiston tehtävä on täten toisaalta pitää näitä tarpeita lähtökohdana ja toisaalta antaa niille universaalinen selitys. Tämä tarkoittaa, että tanskalaisuus on kansaisuutta, että tanskalaiset iloitsevat siitä, että tanskalaisuus ei ole kaikkea ja että on olemassa muuta ja muunlaisia; että sakalaisuudella, venäläisyydellä, hollantilaisuudella

la, espanjalaisuudella, baskilaisuudella, bretonilaisuudella ja yksittäisillä yksilöillä on oma arvonsa, arvo joka on Länsi-Saksan perustuslain ensimmäisen pykälän mukaan "loukkaamaton". Ei myöskään yksittäisen ihmisen arvoa saa loukata kansallisen tai kielellisen vaatimuksen takia.

Kansallisuusajatus rakentuu siis sille kaksinaiselle käsitykselle, että vaikka nämä vastakkaisuudet eivät ole sidoksissa valtiollisiin tai maantieteellisiin rajoihin, on äidinkielen ja isänmaan merkitys tärkeä.

Kansaisuus eroaa samankaltaisuuksiin nojautuvasta internationalismista ja ainutlaatuisuutteen nojautuvasta nationalismista siten, että olemassaolon pohjana on erilaisuuksien kautta syntyvä identiteetti. Kansaisuuden identiteetti perustuu erilaisuuteen ja olettamukseen, että totuuteen voi päästä vain dialogin kautta; ei ole mahdollista löytää ja julistaa totuutta jostakin kansasta tai yksilöstä lukemattomienkaan tieteellisten menetelmien tai uskonnollisten kirjojen avulla, koska totuuteen voi päästä vain tunnustamalla moniarvoisuuden ja erilaisuuden.

A jatukseen, että kansaisuus on kolmas tie internationalismin ja nationalismin välillä, liittyy tietty käsitys demokratiasta.

Ensiksikin kansainen demokratiakäsitys tekee eron demokraattisena olemisen ja demokraattisen valtiojärjestelmän välillä. Elävä demokratia on täysin riippuvainen vapaasta kansalaistoiminnasta. Demokratia ei koskaan elä vain lakien ja pykälien turvin eikä hienoimmankaan valtiojärjestelmän avulla. Demokratia elää ihmisessä ja ihmisten kautta. Ratkaisevinta on ihmisten mielen eikä paperille ja lakeihin kirjoitetut määräykset ja päätökset.

Toiseksi kansainen demokratiakäsitys perustuu siihen, ettei enemmistö ole oikeassa. Oikeus on meidän kaikkien yläpuolella ja olemme alati liik-

keessä. Liike muodostuu dialogissa vaihdetusta vapaasta sanasta. Jokainen päätös on vain uusi askel. Enemmistön tehtävä on pelkästään päättää siitä, miten pitkälle olemme tulleet vapaan sanan avulla. Kun päättämisen ja tekemisen aika koittaa, on enemmistön tehtävänä osoittaa, miten pitkälle olemme päässeet oikean ratkaisun löytämisessä.

Kolmanneksi kansainen demokratiakäsitys rakentuu vähemmistön oikeuksiin. (ns. kansademokratioissa on vallinnut, kuten tunnettua, toisenlainen demokratiakäsitys, jossa ei pidetä vähemmistöoikeuksia tarpeellisina, koska onhan kapitalismi lakkautettu ja täten kansalla on totta-tilinen valta!) Demokratia ilman vähemmistön oikeuksia valita omia teitään ei olekaan demokratiaa, vaan enemmistödiktatuuria. Vähemmistöoikeuksien puuttuessa demokratia näivettyy, koska demokratian olemus edellyttää erilaisten katsomusten viihtymistä ja kilpailemista tasavertaisesti. Vähemmistöillä pitää olla oikeus valita ja olla valitsematta ja liittyä samalla tavalla ajatteleviin toteuttaakseen vaihtoehtoisia ratkaisuja. Tämä koskee sekä kansallisia, uskonnollisia että muunlaisia vähemmistöjä.

Kansanopistojen tehtävänä Euroopassa on taistella sekä epäkansaista kansainvälisyysaattetta ja kosmopolitismia että epäkansaista kansallisuusaattetta vastaan.

Kansanopiston tehtävänä on taistella sellaiseen kansaiseen aatteeseen perustuvan demokratian puolesta, joka rakentuu keskusteluun ja dialogiin sekä vähemmistöjen oikeuksiin.

Kansanopiston visiona on oltava vapaiden, yhdessä työtä tekevien kansojen Eurooppa. Minun mielestäni tämä edellyttää kaikkien kansojen yhdessä rakentamaa "eurooppalaista taloa", jossa voimme demokraattisesti tehdä yhteistyötä talouden ja politiikan aloilla.

EBBE LUNDGAARD
